

اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان نشینی در قرآن و روایت^۱

محمد جواد فلاح^۲

لیلا علی بیگی علوی^۳

زینب ریسعی^۴

چکیده

در دنیای امروز، روابط عاطفی و انسانی چنان به ضعف گراییده است که همسایگان نزدیک، از یکدیگر خبر ندارند و گاه پس از چند سال سکونت در یک ساختمان، از نام یکدیگر بی اطلاعند. این در حالی است که بازیعالی در قرآن کریم، جایگاه ویژه‌ای برای همسایه و همسایه‌داری قائل شده است و همگان را به احسان به همسایه سفارش کرده است. همچنین در نزد پیشوایان دین، رفتار نیک همسایگان با یکدیگر، سرچشممه برکت‌های فراوان معرفی شده است و وجود همسایه خوب، نعمتی ارزشمند دانسته شده است. رفت و آمد و رسیدگی، احوال پرسی، یاری، عیادت، اتفاق و صدقه، رفع نیاز و هم دردی از جمله وظایف همسایگان و نشانه جوانمردی در بیانات معصومین ﷺ است. از اشکال زندگی امروز، آپارتمان نشینی است که تأثیر عمیق آن بر تربیت، معاشرت، اختلافات خانوادگی، سرقت، بی خبری از حال همسایگان و خویشاوندان و آسیب‌های دیگر آن، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهش که با روش تحقیق تحلیلی-توصیفی انجام شده است، نشان می‌دهد که افزایش استرس‌های روانی، آزار همسایگان، کاهش حیا، حاکم شدن زندگی فردی، دوری از جامعه‌پذیری، از بین رفتن هویت اجتماعی فرد، بروز بیماری‌های جسمی و روحی در اثر کم تحرکی ناشی از کمبودجا، از پیامدهای منفی آپارتمان نشینی است. بررسی اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان نشینی و بهره‌گیری از آموزه‌های قرآن و بیانات معصومین ﷺ برای کاهش آسیب‌های زندگی آپارتمان نشینی، ضرورتی برای راهیابی به مسیر صحیح اخلاق است که در این پژوهش بدان پرداخته شده است.
واژه‌های کلیدی: اخلاق، همسایه، آپارتمان نشینی، قرآن، روایت.

۱. تاریخ دریافت: ۹۷/۶/۳ تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۲/۳

۲. محمد جواد فلاح، دانش‌آموخته حوزه علمیه قم و دانشگاه تهران، مدیر گروه و عضو هیئت علمی دانشگاه معارف اسلامی
mjfallah.ac@gmail.com

۳. مدرس دانشگاه فرهنگیان قم، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد اخلاق اسلامی lyalybygylw@gmail.com

۴. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث، دانشکده معارف اسلامی هدی z.rabiee1212@gmail.com

مقدمه

به تعدادی واحد که در یک یا چند ساختمان واقع شده‌اند و در راه پله، ورودی اصلی و گاهی پارکینگ و حیاط با یکدیگر مشترک هستند، آپارتمان می‌گویند که از آن برای سکونت یا کسب و کار استفاده می‌شود. امروز فرهنگ غربی با همه لوازم و پیامدهای اجتماعی خود وارد جامعه‌ی دینی و اسلامی ما شده است. نظام اقتصادی غرب با القای این‌که زمین گنجایش جمعیت در آینده را نخواهد داشت، بشر را به خلاقیت ویژه‌ای سوق داد که کمبود جا در آینده را با سوارکردن چندین خانه روی هم و گسترش فضای در ارتفاع حل کند. ساختمان‌های چندطبقه که بعداً به برج‌های بلندتری تبدیل شد، از سنتی برخاست که کمبود منابع را مثل پتک بر سر جماعت کرده‌ی زمین می‌کویید تا شاید از این منابع کمیاب سهم بیشتری نصیب سرمایه داران بزرگ شود؛ بنابراین همه‌ی اقدامات و سیاست‌ها در راستای پیشرفت این فشرده‌سازی به مرور به همه بخش‌های زندگی اجتماعی از فرزندآوری گرفته تا معماری خانه‌های مردم راه پیدا کرد و سبک زندگی انسان‌ها را تغییر داد. البته این تفکر پیامدهای مثبتی هم داشته است. فشرده‌سازی اطلاعات فراوان در یک تراشه‌ی ریز با سرعت بازیابی بالا از نتایج اندیشه‌ی فوق است. از سوی دیگر با هجوم بی‌رویه مردم از شهرستان‌های کوچک به مناطق پرجمعیت شهری و تفاوت بین فرهنگ‌های آنان، زندگی در مجموعه‌های آپارتمانی را با مشکلات فراوانی همراه کرده است. ساختمان‌ها و برج‌های سر به فلک کشیده آن قدر رشد کرده‌اند که قطع آن‌ها، از بین بردن ریشه خود محسوب می‌شود؛ به راستی اگر آپارتمان‌ها ویران شود، چند میلیارد آواره به آوارگان کره زمین افزوده می‌شود؟ اگر زمین خمیازه کوتاهی بکشد و آپارتمان‌ها را در هم فروزید، باقی ماندگان، مالک کدام قسمت فضا خواهند شد؟ اگر کسی در طبقه دهم یک ساختمان زندگی کند، بعد از یک حادثه طبیعی یا غیر طبیعی که کل ساختمان از بین رفت، اگر بخواهد خانه خود را بازسازی کند، فضای طبقه دهم را چگونه خواهد ساخت؟ در هر حال این پدیده با همه مزايا و معایب خود بر جامعه شهری مسلطه عميقی پیدا کرده و به نظر می‌رسد گریزی از پذیرفتن آن نیست. سلطه این فرهنگ تا حدی بوده که اخیراً به قبرستان‌ها نیز سرایت کرده و شاهد قبرهای چندطبقه در گورستان‌ها هستیم، اما

آیا راهی برای کاستن از اثرات منفی آپارتمان نشینی وجود دارد؟

خیلی‌ها آسیب‌های به وجود آمده در کشوری مثل ایران را به نداشتن فرهنگ آپارتمان نشینی نسبت می‌دهند. مدعیان این نظریه زندگی آپارتمان نشینی را زندگی مشترکی می‌دانند و همواره توصیه به یادگیری فرهنگ آن می‌کنند. این افراد ادعا می‌کنند که فرهنگ آپارتمان نشینی روز به روز در ایران در حال تقویت است؛ بنابراین رضایت از زندگی آپارتمانی نیز در حال افزایش است. در حالی که این رضایت حاصل از بین رفتن آسیب‌های فرهنگ آپارتمان نشینی نیست؛ بلکه پذیرفتن آن است. آپارتمان نشینان سعی نمی‌کنند سروصدا راه نیندازند و از رفت و آمد های غیر ضروری بپرهیزنند تا محیط های مشترک کمتر آلوده شود، آن ها ارتباطات خود را با اطرافیان کم می‌کنند و به نوعی به فردیت روی می‌آورند. برخی ها، کشمکش ها و تنش های جزئی را بخشی از فرهنگ آپارتمان نشینی می‌دانند؛ به گفته ایشان تنش در آپارتمان ها و به تبع آن در جامعه، در حال تبدیل شدن به یک فرهنگ مسلط و عمومی است. واقعیت این است که بزرگترین مشکل، خود فرهنگ آپارتمان نشینی است؛ چراکه ساکن هر آپارتمانی مجبور است، روابط خود با همسایگان را بر اساس حق شارژ، آزار همسایه، رفت و آمد های خارج از اوقات معمول، نوع استفاده از مشاغل و... تنظیم کند که این موارد تنش آفرین و استرس زا، مقدمه ای بر پرخاشگری افراد در خانواده و جامعه هستند. در این فرهنگ، به مرور، افراد سعی می‌کنند ارتباط خود با دیگران را به حداقل برسانند تا از بروز تنش ها و تعارضات در آپارتمان ها جلوگیری کنند. فرهنگ آپارتمان نشینی هنوز به یک هنجار عمومی تبدیل نشده است و فرهنگ پذیرفته شده نیز بیشتر بر سرپوش گذاشتن بر جنبه های منفی تأکید دارد و به دلیل جنبه های مثبت آپارتمان نشینی روز به روز بر بی تحرکی ساکنان افزوده می شود و ساکنان سعی می‌کنند خود را در جبر فرهنگ منفی آپارتمان نشینی گرفتار دیده و رهایی از آن را ممکن ندانند. پژوهش حاضر درصد پی‌ریزی آیین نامه ای درست و کاربردی از اخلاق همسایه داری و آپارتمان نشینی با توجه به دستورهای دینی و سفارش های پیشوایان معصوم علیه السلام است.

۱. مفهوم شناسی

بیان مهمترین مفاهیم این پژوهش به شرح ذیل است.

۱-۱. اخلاق

واژه اخلاق، خلق و خلق در لغت به معنای سرشت، عادت و خوبی به کار می‌رود (زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۶، ص ۳۳۷؛ ابن‌منظور، ۱۴۱۶ق، ج ۴، ص ۱۹۴). این معنا هم شامل سجایای پسندیده است و هم خوی ناپسند را در برابر می‌گیرد. عالمان لغت واژه خلق را هم ریشه با خلق دانسته‌اند و خصوصیات باطنی را خلق و خصوصیات ظاهری و جسمانی را خلق گفته‌اند. عالمان اخلاق، تعاریف گوناگونی برای اخلاق برشمرده‌اند؛ از جمله گفته‌اند: «صفات نفسانی که در نفس انسان رسوخ کرده است و پایدار شده باشند». برخی دیگر هم، آن را شامل صفات نفسانی غیر پایدار دانسته‌اند. ابن‌مسکویه در تعریف اخلاق می‌گوید: «اخلاق، حالتی نفسانی است که بدون نیاز به تفکر و تأمل، آدمی را به سوی کار حرکت می‌دهد» (ابن‌مسکویه، ۱۳۸۳، ص ۵۷-۵۸). اگر از این حالت نفسانی کارهای خوب صادر شود، آن را «اخلاق خوب» و اگر کارهای بد صادر شود، آن را «اخلاق بد» می‌گویند و البته تقسیم فضیلت‌ها و ردیلت‌های اخلاق نیز بر همین مبنای است (مجلسی، ۱۳۶۲، ج ۶۷، ص ۳۳۷).

۱-۲. همسایه

از نظر لغت به دو یا چند نفر که زیر یک سقف باشند یا اتاق و خانه‌ی آن‌ها متصل بازدیدیک به هم باشد، همسایه می‌گویند (معین، ۱۳۶۲، ذیل واژه «همسایه»). در قرآن کلمه «جار» از اسم‌های متضایف ووابسته به طرف دیگر است؛ مثل دوست و برادر که محتاج به طرف دیگر خود است و اخلاق و حقوق همسایه نیز دو طرفه است. صاحب مفردات «جور» و «جار» را این‌گونه معنا کرده است: «همسایه، کسی است که مسکنش نزدیک توست» (راغب اصفهانی، ۱۳۹۲، ذیل واژه «جور»).

۱-۳. آپارتمان

قسمتی از عمارت، مرکب از چند اتاق و ضمایم آن‌ها را آپارتمان گویند. (معین، ۱۳۶۲، ذیل واژه «آپارتمان»). هرچند در قوانین مدون، تعریف خاصی از آپارتمان نشده است، در

اصطلاح می‌توان گفت: «آپارتمان، عبارت است از یک واحد مستقل در ساختمان چند طبقه که از آن برای سکونت یا کار استفاده می‌شود و مالکیت آن شامل دو قسمت اختصاصی و مشترک (عمومی) است» (قدس، ۱۳۸۴). به این نوع سکونت و هم جواری، در اصطلاح رایج «آپارتمان نشینی» گفته می‌شود.

۱-۴. محدوده همسایگی

«همسایه» در عرف شامل خانه‌های هم جوار می‌شود. حال آن‌که در دین اسلام این محدوده وسیع‌تر است. رسول اکرم ﷺ درباره حد همسایگی فرمود: «تا چهل خانه از رو برو، پشت سر، طرف راست و چپ همسایه محسوب می‌شوند» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۶۶۹). از این روایت فهمیده می‌شود که محل سکونت یک شخص در مرکز دایره‌ای قرار دارد که تا چهل خانه از هر طرف همسایه او به شمار می‌روند و باید اخلاق درست معاشرت، در مورد آن‌ها رعایت شود. در روایات معصومین علیهم السلام حتی به حد همسایگی نیز اشاره شده است؛ برای مثال از حضرت علی علیهم السلام روایت شده است که کسی که صدا و ندای همسایه را می‌شنود، همسایه است. همچنین گفته شده است هر کس همراه تو نماز صبح در مسجد بخواند، همسایه است (عسقلانی، ۱۳۰۰، ج ۴، ص ۱۶۶). از روایت‌های گفته شده در می‌یابیم که همسایگی، به خانه‌های مجاور و نزدیک به هم محدود نمی‌شود و طیف گسترده‌ای از ساکنان محله را شامل می‌شود که انسان در برابر آن‌ها مسئولیت اخلاقی و حقوقی دارد.

۲. کاربرد رسانه‌ای

رسانه‌های جمعی به ویژه صداوسیما به دلیل رو به رو بودن با گستره وسیعی از مخاطبان نقش ویژه‌ای در فرهنگ سازی جامعه دارند. در این میان، تلویزیون به دلیل جذابیت بیشتر نسبت به سایر رسانه‌های دیگر و عامه‌پسند بودن، می‌تواند به آسانی مخاطبان خود را به سوی تفکری درست یا غلط رهمنمون کند. از آن جا که این رسانه در کنار ارتباط شنیداری به شکل دیداری نیز با بینندگان خود مرتبط است به راحتی می‌تواند با نفوذ در بین مخاطبان بر رفتارهای اجتماعی، فرهنگی و نوع اخلاق آن‌ها تأثیر بگذارد و آن‌ها را در جهت درست

رهنمون کند؛ بنابراین برای نهادینه کردن اخلاق همسایه داری و آپارتمان نشینی، برنامه سازان می‌توانند برنامه هایی از جمله سریال‌ها و برنامه‌های طنز که مورد توجه عموم افراد جامعه است را تهیه کنند تا ضمن پرکردن اوقات فراغت مخاطبان خود، گام شایسته‌ای در راه رشد و پیشرفت فرد و اجتماع ببردارند.

۳. جایگاه همسایه‌داری در قرآن‌کریم و روایات

اهتمام به موضوع همسایه و همسایه‌داری در دین اسلام بسیار سفارش شده و نه تنها قرآن‌کریم برای مسأله تأکید کرده، بلکه روایات فراوان در این زمینه از مخصوصین ﷺ آمده است. خداوند در قرآن در زمینه نیکی و احسان به همسایه می‌فرماید: «وَاعْبُدُو اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالَّدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارُ الْجُنُبُ» (نساء: ۲۶)؛ و خداوند را بپرستید و هیچ چیز را شریک او قرار ندهید و به پدر و مادر و به بستگان ویتیمان و بینوایان و همسایه نزدیک و دور نیکی کنید».

در آیه بالا، احسان به همسایگان در کنار عبادت خداوند و نفی شرک قرار گرفته و این هم ردیفی اصل اعتقادی توحیدی با احسان به همسایه‌ی دور و نزدیک، بسیار بالاهمیت است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۲، ص ۳۸۰). درباره اینکه منظور از همسایه نزدیک و همسایه دور در آیه یاد شده چیست، مفسران احتمال‌های مختلفی نقل کرده‌اند؛ بعضی مفسران از نزدیکی مکانی پاد کرده‌اند و بعضی نزدیکی مذهب و دین را احتمال داده‌اند. البته در تفسیر المیزان از «جار ذی القربی» به همسایه نزدیک و از «جارالجنوب» به همسایه‌ای که خانه اش دور است، تعبیر شده است (طباطبائی، ۱۳۴۴، ج ۸، ص ۱۱۴). همچنین اشاره‌ی قرآن به همسایه دور به این دلیل است که بیشتر وقت‌ها در عرف به همسایه‌ی نزدیک دیوار به دیوار، همسایه گفته می‌شود. بنابراین برای آنکه احسان و مراعات اخلاق حسن‌ه شامل معنایی وسیع‌تر شود و هم نوعان را نیز در برگیرد، در این آیه در کنار همسایه ذی القربی، از جارالجنوب هم سخن گفته شده است. بهتر است این دوری و نزدیکی را دوری و نزدیکی مکانی به شمار آوریم تا غیر هم‌کیشان و عقیده‌های مختلف را هم شامل شود و این با اصول اسلام سازگارتر است. البته از آیه می‌توان این‌گونه استنباط کرد که همسایه نزدیک در نیکی نسبت به همسایه

دور، مقدم است (رسنگانی، ۱۳۷۳، ج ۲، ص ۳۷۶-۳۷۷). در روایات و سخنان معصومان ﷺ همسایه داری جایگاه ویژه‌ای دارد. حضرت علی ؑ می‌فرماید: «حرمتی بالاتر از حرمت همنشینی و همسایگی نیست» (تمیمی‌آمدی، ۱۳۶۰، ح ۹۵۲۸؛ محمدی ری شهری، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۶۱۶). همچنین پیامبر اکرم ﷺ درباره جایگاه همسایه فرمود: «همسایه مانند نفس انسان است، نه زیان‌مند شود نه گناه ورزد» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۶، ص ۵۷۶). براساس این حدیث، همان‌گونه که انسان در حفظ نفس خویش می‌کوشد، همسایه نیز به همان اندازه اهمیت دارد و باید در مراقبت از آن کوشید. پیامبر اکرم ﷺ حرمت همسایه بر انسان را مانند حرمت مادر دانسته است و می‌فرماید: «احترام گذاردن به همسایه مانند احترام گذاردن به مادر است» (کلینی، ج ۴، ص ۴۹۸). همچنین نقل شده است که شخصی نزد پیامبر خدا ﷺ آمد و درمورد خرید خانه با ایشان مشورت کرد. پیامبر فرمود: «الجائز ثم الدار...» (طبری، ۱۴۱۴، ج ۱، ص ۲۲۴)؛ اول همسایه، سپس خانه». همسایه و همسایگی نیک نه تنها در این دنیا ارجمند و محترم است، بلکه ائمه اطهار ﷺ به ما آموخته‌اند که هم‌نشینی و هم‌جواری با خوبان را در عالم آخرت و بهشت نیز از خداوند بخواهید.

۴. باید و نبایدهای همسایه داری

باید و نبایدهای همسایه داری که باید در حق گروه همسایگان رعایت شود، در کلام معصومان ﷺ بیان شده است. نمونه‌هایی از این سفارش‌ها در ذیل آمده است.

۴-۱. بایسته‌های اخلاق همسایه داری

معصومین ﷺ، همواره انسان را به احسان و نیکی به همسایگان سفارش می‌کردند. بایدهای اخلاق همسایه داری در نگاه معصومین به شرح زیر است:

۴-۱-۱. خوش‌همسایگی، دستور الهی

امام صادق ﷺ فرمود: «بر شما باد به حُسن همسایگی که خداوند به این کار فرمان داده است» (مجلسی، ۱۳۶۲، ج ۷۱، ص ۱۵۰). این فرمان، همان چیزی است که در آیه‌ی ۳۷ سوره نساء در مورد همسایه سفارش شده است.

۴-۱-۲. خوش‌همسایگی، نشانه مسلمانی و ایمان

رعایت حقوق همسایه از نشانه‌های مسلمانی است؛ زیرا مسلمانی و ایمان حقیقی به گفتار نیست، بلکه رفتار آدمی است که حقیقت ایمان را آشکار می‌کند. از این‌رو پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «با همسایه‌ات نیکو همسایه داری کن تا مؤمن باشی» (صدقه، ۱۴۰۰ق، ج ۳، ص ۱۶۸).

۴-۱-۳. دلجویی از همسایه

از مواردی که در روایات به آن تأکید شده، جویاشدن از حال همسایه و همدردی با آن‌ها است. امروز زندگی شهرنشینی میان انسان‌ها فاصله ایجاد کرده است و کمتر اتفاق می‌افتد که همسایه‌ها خود را در غم و شادی یکدیگر شریک کنند. حضرت علی علیه السلام در کلامی، دلجویی‌کردن از همسایه را از نشانه‌های خوش‌همسایگی برشمرد و فرمود: «از نشانه‌های حسن همسایگی، جویاشدن از احوال همسایه است» (حرانی، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۸۵). یکی دیگر از مصاديق دلجویی‌کردن، جویاشدن از وضع اقتصادی همسایه است. پیامبر اکرم ﷺ در این باره فرمود: «بِهِ مَنْ نِيَاوَرْدَهُ أَسْتَ آنَّ كَهْ شَبْ سِيرْ بِخَوَابِدْ وَهَمْسَائِيْهِ مُسْلِمَانْشِ گَرْسَنْهِ بَاشَدْ» (محدث نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۸، ص ۴۲۹). امام صادق علیه السلام دایره توجه به همسایه را وسعت بخشیده و از اهل یک محل فراتر برده است. آن‌جا که می‌فرماید: «اَهْلَ آبَادِيْهِ كَهْ شَبْ رَابَّگَذَرَانِدْ وَدَرْ مِيَانْ آيِشَانْ گَرْسَنْهِ اَيْ باشَدْ، خَداُونَدْ در روز قِيَامَتْ به آنان نظر رحْمَتْ نَمِيْ افْكَنَدْ (همان). سیره اخلاقی بزرگان دین نیز به پیروی از رفتار پیشوایان معصوم علیه السلام در رسیدگی و احوال پرسی از همسایگان بوده است. پیامبر اکرم ﷺ در کوچک‌ترین امور، همسایه را در مقابل همسایه صاحب حق دانسته‌اند و در مورد آن به شخص مسلمان و مؤمن سفارش فرموده‌اند: «هَرَكَسْ كَالَابِيْ رَايَ هَمْسَائِيْهِ خَوَدْ درِيَغْ دَارَدْ، خَداُونَدْ در روز رَسْتَاخِيْزْ، خَيْرْ خَوَدْ رَايَ او درِيَغْ دَارَدْ او رَايَهْ خَوَدْشْ واَكَذَارَدْ» (صدقه، ۱۳۹۸ق، ج ۱، ص ۳۴۹). تفسیر موجود در روایات از آیه‌ی **﴿وَيَنْعُونَ الْمَاعُونَ﴾** (ماعون: ۷) نیز گویای همین منع امکانات خاص است. به نظر صاحب المیزان، کلمه «ماعون» به معنای هر کاریا هر چیزی است که به شخص محتاج داده شود و نیازی از نیازهای زندگی او را براورد نماید؛ قرض، هدیه، عاریه و امثال آن (طباطبایی، ۱۳۴۴ق، ج ۲۰، ص ۶۳۴). از دیگر مصاديق های دلجویی‌کردن از همسایه را می‌توان احوال پرسی، عفو و گذشت، نگه داشتن چشم از خانواده او و پیشی‌گرفتن در سلام بر او نام برد.

۴-۲. حقوق همسایه

بسیاری از بایسته‌های اخلاقی درباره همسایه، حقوقی هستند که باید رعایت شود. اولیاً دین به طور جدی براین موارد تأکید کرده‌اند که در دو دیدگاه مطرح می‌شوند: نخست تأکید و سفارش آن‌ها به جایگاه و ضرورت حقوق همسایه و دوم برشمردن مصداق‌های این حقوق است. نکته مهم این است که جایگاه همسایه به گونه‌ای است که پیامبر اکرم ﷺ حقی جداگانه برای این گروه قائل شده است، بدون این‌که قید کند، پیرو کدام آیین، مذهب و ملیت باشند. ایشان فرمود: همسایگان سه قسمند؛ همسایه‌ای که سه حق دارد: حق همسایگی، حق اسلام و حق خویشاوندی. همسایه‌ای که دو حق دارد: حق اسلام و حق همسایگی؛ همسایه‌ای که یک حق دارد و آن کافری است که فقط حق همسایگی دارد و بس (نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۸، ص ۴۲۴). چنان‌که گفته شد این حق دوطرفه است. از این‌رو امام صادق علیه السلام، ملاک این حق شناسی را در بیان خود به خوبی ترسیم فرموده است: «برای مردم آن‌چه را خودتان دوست دارید، دوست بدارید. آیا مرد حیانمی‌کند که همسایه‌اش نسبت به او حق شناس باشد و او نسبت به همسایه‌اش حق شناس نباشد» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۶۳۵). مطلب بعدی مصداق‌های حقوق همسایه است. در این‌باره به سخنانی از پیامبر اکرم ﷺ و امام سجاد علیه السلام اشاره می‌شود. حقوق همسایه از دیدگاه پیامبر خدا ﷺ چنین است:

۱. اگر از تو یاری خواست، به فریادش برسی؛
۲. اگر از تو قرض خواست، به او قرض دهی؛
۳. اگر نیازمند شد، نیازش را بطرف سازی؛
۴. اگر مصیبیتی دید او را دلداری دهی؛
۵. اگر خیر و خوبی به او رسید، به وی تبریک و شادباش گویی؛
۶. اگر بیمار شد، به عیادتش روی؛
۷. وقتی مرد، در تشییع جنازه‌اش شرکت کنی؛
۸. خانه‌ات را بلندتر از خانه او نسازی تا جلوی جریان هوا را برابر بگیرد. مگر آن‌که خودش اجازه دهد؛
۹. هرگاه میوه‌ای خریدی، برای او هدیه بفرستی و گرنه مخفیانه میوه را به خانه‌ات ببر؛

۱۰. فرزندت را همراه میوه بیرون نیاور که بچه همسایه با دیدن میوه در دست او ناراحت شود؛
۱۱. با بُوی دیگت، او را ناراحت نکن، مگر آنکه مقداری از غذای آن را برای او بفرستی
(محمدی ری شهری، ۱۳۹۳، ج، ۲، ص ۹۲۰).

حقوقی که در روایات نورانی از رسول خدا ﷺ برشمرده شد، از مسائل اخلاقی کلان تا مسائل معنوی جزئی را در برمی‌گیرد و اگر عمل به این توصیه‌ها سرلوحه اخلاقی و رفتاری خانواده‌ها باشد، تأثیر عظیمی در هدایت اخلاقی و شکوفایی معنوی جامعه انسانی خواهد داشت.

۴-۳. همسایه‌آزاری

یکی از اخلاق ناپسندی که پیشوایان دین همواره از آن نهی می‌کردند، آزار همسایه است.

۴-۳-۱. جایگاه همسایه بد

نقل شده است که مردی به محضر امام صادق علیه السلام رفت و از همسایه خود شکایت کرد. امام علیه السلام ضمن راهنمایی او چنین نقل کرد: «مردی از انصار خدمت پیامبر خدا ﷺ عرض کرد: من از قبیله بنی فلان، خانه‌ای خریده‌ام و نزدیک ترین همسایه‌ام، کسی است که امیدی به خیر و خوبی اش ندارم و از بدی او درامان نیستم. پس پیامبر خدا ﷺ به علی علیه السلام و سلمان وابوذر دستور داد به مسجد بروند و با صدای بلند فریاد بزنند که ایمان ندارد هر آن‌کس که همسایه‌اش از شر او درامان نباشد. آنان سه بار این سخن را اعلام کردند» (حرّ عاملی، ۱۴۰۲ق، ج، ۸، ص ۴۸۷). این نوع برخورد پیامبر ﷺ با شخص همسایه‌آزار، شدت زشتی این اخلاق ناپسند را نشان می‌دهد. در روایت دیگری از امام رضا علیه السلام نیز آمده است: «از ما نیست که همسایه‌اش از شر او درامان نیست» (صدقه، ۱۳۹۸، ج، ۲، ص ۲۴). همسایه بد تا جایی بد شمرده شده که حضرت علی علیه السلام از آن به عنوان سخت ترین بلا و مصیبت یاد می‌کند: «همسایه بد، بزرگ‌ترین رنج و سخت ترین بلا و مصیبت است» (تمیمی‌آمدی، ۱۳۶۰، ص ۴۳۶).

۴-۳-۲. مصداق‌های همسایه‌آزاری

از جلوه‌های بد همسایگی می‌توان بدگمانی، ستم، خودخواهی، خیانت به مال و ناموس، دروغگویی، بی‌شرمی، غیبیت و بدگویی کردن، حسادت و چشم و هم‌چشمی، بی‌بند و

باری، بذبانی، تجسس، فال‌گوش بودن، تجمل‌گرایی و هر اخلاق ناپسند انسانی را بشمرد. با این حال در برخی روایات معصومین ﷺ به مواردی اشاره شده که بسیار قابل توجه و تأمل است؛ نقل شده است روزی پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «به خدا پناه می‌برم از همسایه بد، با چشمانش تو را می‌بیند و دلش مراقب توست، اگر تو را در خوبی دید ناراحت می‌شود و اگر تو را گرفتار و بدحال دید خوشحال می‌شود» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۶۶۹، ح ۱۶). رسول خدا ﷺ همسایه بدخواه و حسود را در این فراز نکوهش کرده است؛ چراکه نیت بد و قلب بدخواه عامل بداخلی و همسایه آزاری می‌شود.

در نگاه معصومین ﷺ افزون بر نهی از همسایه آزاری، بر تحمل و صبر در برابر آزار همسایگان نیز تاکید شده است. امام کاظم علیه السلام می‌فرماید: «حسن همسایگی این نیست که به همسایه آزار نرسانی، بلکه حسن همسایگی آن است که در برابر آزار همسایه شکیبا باشی» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۶۶۷، ح ۹). امام کاظم علیه السلام در این کلام، همسایگان را در برابر آزار همسایه به خویشن داری دعوت کرده است تا ضمن کاهش تنش ها، نوعی امر به معروف نیز صورت گیرد و سبب تغییر در رفتار طرف آزاردهنده شود. البته این بدین معنا نیست که امام همسایه آزاری را تایید کرده یا آزار رساندن به همسایگان را مجاز شمرده است؛ زیرا روایت های زیادی وجود دارد که به شدت همسایه آزاری را نفی می‌کنند.

۴-۴. آثار خوش همسایگی

آن چنان که گذشت، تأثیر نوع رفتار و اخلاق در مورد همسایگان دوچانبه است و هرگاه همسایه ای اخلاق همسایگی و هم جواری را رعایت کند، زمینه واکنش مثبت طرف مقابل را هم فراهم خواهد کرد. خوش همسایگی، ضمن آن که امنیت روانی واحد اجتماعی را که همسایگان در آن زندگی می‌کنند، فراهم می‌کند، زمینه‌ی رشد مادی و معنوی افراد ساکن در آن بخش را نیز هموار می‌کند و روح همدلی، گذشت و معنویت را بین آنان گسترش می‌دهد. بدین صورت در سطحی گسترده چهره جامعه، چهره همدل، متعدد و هم سو می‌شود و این همان رسیدن به کمال و سعادت مادی و معنوی فرد و جامعه است. درباره آثار خوش همسایگی در روایات نیز مطلبی آمده است که بیان می‌کنیم:

۴-۴-۱. زیادشدن روزی

امام صادق علیه السلام یکی از نشانه‌های خوش‌همسایگی را زیادشدن روزی می‌داند و می‌فرماید: «حسن همسایگی، روزی را زیاد می‌کند» (کلینی، ۱۳۷۹، ج، ۲، ص ۶۶۶).

۴-۴-۲. آبادشدن سرزمین‌ها و طولانی شدن عمر

امام صادق علیه السلام در این باره فرموده است: «خوش‌همسایگی سرزمین‌ها را آباد و عمرها را طولانی می‌کند» (کلینی، ۱۳۷۹، ج، ۲، ص ۶۶۷). این روایت را می‌توان چنین تحلیل کرد که رعایت اخلاق معاشرت با همسایه، زمینه‌ی همدلی و همراهی ساکنان هم جوار را فراهم می‌کند و نه تنها آنان در راه اصلاح امر خویش و همسایگان در تلاش هستند، دیار و سرزمین خود را نیز آباد می‌کنند. دوستی و همدلی، زمینه‌ی آرامش روانی و کاهش فشارهای عصبی را فراهم می‌کند و در نتیجه، سبب طولانی شدن عمر می‌شود.

۴-۴-۳. زیادشدن یار و همسایه

یکی از آثار خوش‌همسایگی و اخلاق درست معاشرت، دوستی و توجه دیگران است. افراد به طور طبیعی انسان‌های خوش اخلاق، بخشندۀ، مهربان و دلسوز را دوست دارند و حاضرند برای آنان فداکاری کنند؛ با توجه به همین اصول است که امام علی علیه السلام می‌فرماید: «کسی که به همسایگان خود نیکی کند، خدمت‌گذارش زیاد می‌شود» (تمیمی‌آمدی، ۱۳۶۰، ح ۷۹۶۷).

و زندگانی علیه - تخصصی مطالعات تربیتی و انسانی قرآن و عترت
سال دوم - پیار و دلستران ۱۴۰۰-۱۴۰۱ - شناسه مجموع

۴-۵. آثار همسایه‌آزاری

همسایه‌آزاری، امری نکوهش شده است که نتیجه‌ی آن تحقیر، نفرین و سرزنش است. اگر خوش‌همسایگی سبب زیادشدن روزی، آبادانی شهرها و طولانی شدن عمر شود، در مقابل، همسایه‌آزاری فقر و خواری را به همراه می‌آورد. پس همان طور که رشد معنوی در گرو خوش‌همسایگی است، بنابر روایات، آزار همسایه، بدختی و افتادن به پرتگاه‌گناه، دوری از اهل بیت علیه السلام، گرفتاری در آتش جهنم، قبول نشدن اعمال و عبادات و نزول بلا رابه دنبال خواهد داشت (ر.ک: صدوق، ۱۳۸۲، ص ۶۵۲).

۵. آپارتمان نشینی

گسترش شهرنشینی، مهاجرت روستاییان به شهرها و فرونوی جمعیت عصر حاضر، زمینه را برای ایجاد نوعی سکونت و هم جواری خاص و متفاوت از گذشته به وجود آورده است که امروز با نام آپارتمان نشینی از آن یاد می‌کنند. این نوع سکونت خواسته یا ناخواسته در کشور ما نیز به سرعت رواج یافته است و بسیاری از ساکنان شهرها به این شیوه روی آورده‌اند. از این رو باید با کمک گرفتن از پرودگار و کلام نورانی ائمه معصوم علیهم السلام وضعیت را به شکل شایسته‌ای تغییر داد. در این میان، مقایسه زندگی سنتی با زندگی امروز و بررسی مزیت‌ها و معایب این نوع زندگی، می‌تواند ما را در چاره جویی برای وضعیت پیش رو یاری رساند. آپارتمان نشینی در غرب بر پایه تفکرات اقتصادی عصر نوزایی شکل گرفت. در تفکرات اولانیستی عصر رنسانس «اقتصاد» به کمیابی منابع در مقابل خواسته‌های نامحدود بشر تعریف شد که به تبع آن، تفکرات اقتصادی بدینی چون ریکاردو و مالتوس درباره خطرات افزایش جمعیت با یک تصاعد هندسی به یک باور عمومی تبدیل شد. عصر نوزایی صنعت، پیامدهای گسترده‌ای داشت از جمله اینکه انسان را در حصاری از حرص و لعل برای به دست آوردن رفاه، امکانات ولذت اسیر کرد و همواره به او القا کرد که باید خودخواهانه و خودمحورانه به دنبال منافع مادی خویش باشد و سعی کند لذت مادی خود را بر نیازها و تقاضاهای محیط اطراف مقدم بدارد؛ در نتیجه این تفکر از فضای افقی کاسته شد و برای این‌که خانه‌ها بتوانند در فضای عمومی روی هم سوار شوند، کوچک‌تر شدند. این قوطی‌های کوچک از نظر آماری در حال افزایش و از نظر فضای کالبدی در حال کاهش‌اند. این کاهش بر تمام زندگی انسان‌ها سایه افکند و موجبات کاهش‌های دیگری چون کاهش جمعیت، کاهش ارتباطات، کاهش احساسات انسان دوستانه و ... شد. افزون بر این تفکر، جنگ‌های جهانی نیز رخ داد که تأثیر فراوانی بر گسترش آپارتمان نشینی گذاشت. در دهه سوم و چهارم قرن بیستم و به دنبال جنگ جهانی اول و دوم که ویرانی زیادی در پی داشت، آپارتمان نشینی رواج یافت. در حقیقت به دلیل خیل عظیم مردم بی‌پناه و کمبود زمین، خانه‌های متراکم و ارزان قیمت برای مردم این دوره ساخته شد.

اکنون نزدیک به چهاردهه است که آپارتمان نشینی، با همه محاسن و معایبی که دارد،

در کشور ما متداول شده است. گرانی و محدودیت زمین، امنیت بیشتر در مجتمع‌های مسکونی، توان مالی شهرنشان و دیگر عوامل موجب شد تاساخت مجتمع‌های مسکونی در کلان شهرها با هدف توسعه‌ی مسکن ارزان قیمت برای حل مشکل تأمین مسکن، گسترش یابد. آپارتمان‌نشینی در ایران از پیامدهای توسعه شهرنشینی است که از زمان مشروطیت (زمانی که سلطه غرب بر ارکان کشور گسترده شد) روبه گسترش نهاد. در آن زمان موج عظیم انقلاب صنعتی، همگان را به ضرورت صنعتی شدن متقادع کرده بود. پدیده صنعتی شدن به دلیل نیاز شدید به نیروی انسانی فراوان، موجب تعطیلی بخش کشاورزی، سرازیر شدن روستاییان به شهرها و در نتیجه متورم شدن دهندگان جمعیت شهرها شد. براساس آمارهای استخراج شده از نشریه سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۳۵، مجموع جمعیت نزدیک به ۷۰ میلیونی کشور تغییر کرده است. این آمار از یک سو نشان دهنده افزایش جمعیت و از سوی دیگر حاکی از رشد سریع شهرنشینی است. شهرنشینی فقط محصول مهاجرت روستاییان به شهرها نیست، بلکه روستاهان نیز در حال دگردیسی و شهری شدن هستند. این اتفاق از پیامدهای ناگزیر توسعه صنعت است. در پی شهرنشینی، آپارتمان و آداب زندگی در آن موسوم به فرهنگ آپارتمان‌نشینی وارد ایران شد. شروع آپارتمان‌سازی از تهران بوده است. سال ۱۳۴۱ غربی‌ترین نقطه تهران شاهد تحول بزرگی بود و در آن مجموعه‌ای از آپارتمان‌های سر به فلک کشیده با نام «اکباتان» ساخته شد. کارخانجات یکی پس از دیگری در اطراف تهران احداث شد و هر کدام مقداری از نیروی انسانی سراسر کشور را جذب و جامعه شهری تهران را با یک انفجار شدید جمعیتی روبه رو کرد. در نتیجه قیمت زمین در تهران روزبه روز گران تر شد. ترکیب جمعیتی، موقعیت سیاسی و ویژگی‌های کوهپایه‌ای تهران، موجب رونق آپارتمان‌نشینی در آن شد و همان طور که پیش‌بینی می‌شد، این الگوی نوظهور و بیگانه غربی به سرعت به شهرهای بزرگتر مثل اصفهان، اراک، تبریز و مشهد نیز سراابت کرد. در حال حاضر آپارتمان‌سازی به یکی از برنامه‌های اساسی متولیان مسکن کشور تبدیل شده است؛ به طوری که هیچ‌کدام از نهادهای متولی امر مسکن، برنامه‌ای برای رشد و گسترش خانه‌های سنتی ندارند. امروز آنچه به خانه و دیوارهایش اهمیت می‌بخشد، حفاظت از دارایی‌های مادی درون خانه است، نه روابط اجتماعی و معنوی ساکن خانه. همچنین

تغییرات در طراحی داخلی خانه‌های جدید، آسیب‌هایی را برای خانواده‌ها به دنبال دارد.

۱-۵. بررسی و مقایسه زندگی آپارتمان نشینی با زندگی سنتی
مشکل جدید سکونت، یعنی آپارتمان نشینی، از چند دیدگاه، با زندگی سنتی متفاوت است:

۱-۱-۵. فیزیکی و نمای ساختمان

امروز اثر مدرنیزه شدن را به طور مستقیم در دگرگونی معماری ساختمان‌ها، به صورت ساخت برج‌ها و آپارتمان‌های سر به فلک کشیده می‌توان مشاهده کرد. در بیشتر خانه‌های قدیمی، حریم خصوصی افراد به دلایلی هدایت می‌شود که با چند شکست به حیاط می‌رسد. سطح کوچه نیز با حیاط اختلاف دارد؛ بنابراین در کف دلان، پله وجود دارد. در این صورت شخص واردشونده از هشتی، هرگز نمی‌تواند داخل حیاط را ببیند و مجبور است از یک راهروی باریک عبور کند. اما در خانه‌های امروزی به ویژه واحدهای آپارتمان به محض ورود از در خانه، محل زندگی افراد بر همگان آشکار می‌شود و هیچ چیزی برای محدود کردن دید واردشونده در آن وجود ندارد. وجود ساختار اپنگونه در این ساختمان‌ها هرچند کار بانوی خانه را آسان تر کرده است، ولی از این نظر که خانم خانه را در برابر دید میهمان‌ها قرار می‌دهد، اسباب گناه، فتنه و پرده برداری از حریم خصوصی افراد را به وجود دارد. این شکل و نمای فیزیکی ساختمان، زمینه کاهش رفت و آمد ها را در خانواده‌ها به وجود می‌آورد؛ چراکه این نوع ساختار برای خانواده‌هایی که به احکام شرعی و دینی پایبند هستند و نیز میهمانان شان، عذاب آور است. از جمله مواردی که در زندگی آپارتمانی و سنتی می‌توان با هم مقایسه کرد، ساختار این دونوع زندگی است؛ در معماری اسلامی ضمن توجه بسیار به زیبایی از به کارگیری عناصر غیر ضروری خودداری شده است (پیرنیا، ۱۳۷۲، ص ۱۵۷). این سادگی و زیبایی در برقراری روابط همسایگان تأثیر بسزایی داشته است، برخلاف معماری جدید که به لوكس سازی، تزیینات اضافی و آراستن های بی جا توجه دارد و با وجود اين ها، طراوت و شادابی کمتری دارد. معماری سنتی در گشایش روح و روان و ایجاد بلند نظری افراد تأثیر فراوانی داشته است. نکته مهم این است که باید به جنبه‌های مختلف اجتماعی،

اقتصادی و فرهنگی مسکن توجه شود و بدیهی است خانه‌های سنتی به شکل کامل تری این جنبه‌ها را پوشش می‌دهد.

۵-۱-۲. ابعاد معنوی

مهمنتر از دگرگونی‌های فیزیکی که در ساختمان‌های امروزی به چشم می‌خورد، دگرگونی‌های معنوی و روحی- روانی است. متمرکزشدن خانواده‌ها در محیطی با ساختار بسیار دلیاز و دلنواز، نوعی گشادگی و آرامش را به اهل خانواده منتقل می‌کرد و فاصله در خانه تا محل نشستن اعضای خانه فرصتی به شخص می‌داد تا خود را با محیط درون خانه همگون و متناسب سازد. شخصی که بدون هیچ مقدمه‌ای وارد محیط خانه می‌شود، دوگانگی محیط درون و بیرون او را در برقراری ارتباط متناسب دچار سردرگمی می‌کند. در فضای ساختار خانه‌های سنتی، شخص قبل از آن که وارد محل اصلی ساختمان شود، حیاط طولانی و دلان ورودی را طی می‌کند و آماده حضور در خانه می‌شود. اعضای داخل خانه نیز همین حالت را دارند. آن‌ها قبل از ورود مهمان به خانه، خود را آماده پذیرایی و روبرو شدن با میهمان می‌کنند و این فضای آن‌ها کمک می‌کند از حریم خویش به خوبی محافظت کنند. در خانه‌های آپارتمانی، نان آور خانه به محض ورودش، تنها با بازشدن در، فاصله درون و بیرون را می‌پیماید و در نتیجه، آثار خستگی کار بیرون از خانه، در چهره و رفتار او باقی می‌ماند. در ساختار سنتی فضای پهناور و حیاط بزرگ به کودکان فرصت بیشتری می‌دهد تا حس کودکانه خود را ارضا کنند و از این راه بتوانند با اجتماع ارتباط بهتری برقرار کنند و خود را آماده پذیرش نقش‌های مشارکتی در جامعه سازند. در خانه‌های آپارتمانی، فرزندان و کودکان در محیط بسته مجبورند برای رعایت حال همسایگان، خود را با فضای موجود سازگار کنند و با خاموش کردن احساس کودکانه، فشار روانی زیادی را تحمل کنند.

آن چه گفته شد در علم روانشناسی امروز جایگاه ویژه‌ای دارد. زندگی آپارتمانی از صفا، صمیمیت، عفت، نجابت، آرامش و اطمینانی که در زندگی سنتی موج می‌زد، کاسته است و سبب روی آوردن افراد به گوشنه نشینی، تجمل‌گرایی و بیگانگی همسایگان از یکدیگر شده است. توجه نداشتن به روحیه ایرانی و اسلامی و تقلید کورکورانه از فرهنگ غرب، ما را به سویی کشانده که مانند غریبان در ساخت خانه‌ها، تنها به فیزیک خانه، معماری و

دکوراسیون آن توجه کنیم، در صورتی که ما خانه را دارای روح و جان می‌دانیم و برای خانه و خانواده، جایگاه والایی قائلیم (روزنامه کار و کارگر، ۱۳۸۰).

۵-۲. مزیت‌های زندگی آپارتمان نشینی

امروز به علت محدودیت‌ها، هزینه‌های بالای مسکن و مهاجرت، زندگی آپارتمان نشینی گسترش یافته است؛ از این‌رو با پذیرش مزیت‌های این نوع زندگی و تدبیراندیشی سیاست‌گذاران این بخش، باید به شکل مطلوب از آن استفاده کرد و تا جایی که امکان دارد، آسیب‌های آن را کاهش داد. برخی مزیت‌های زندگی آپارتمان نشینی عبارت است از:

۱-۲-۱. نظم‌پذیری و انضباط اجتماعی ساکنان

در زندگی آپارتمان نشینی مواردی مثل رفت و آمد به موقع ساکنان در ساعت‌های معینی از شب و روز، رعایت‌کردن حقوق همسایگان در مهمانی‌ها و شب نشینی‌ها، استفاده نکردن شخصی از قسمت‌های اشتراکی و رعایت حقوق طبقه‌های پایین و بالا، ساکنان را به رعایت‌کردن قانون و دار می‌کند و آن‌ها را در برابر اجتماع، افرادی قانون مند و با انضباط می‌سازد. (فلاح، ۱۳۸۸، ص ۴۵)

۱-۲-۲. امنیت مالی، جانی و ناموس

در یک مجتمع مسکونی، افرادی که از نظر اخلاقی و رفتاری، خود ساخته باشند و شئون اخلاقی را رعایت کنند، می‌توانند محیط امن و شایسته‌ای را برای زندگی یکدیگر ایجاد کنند. در این صورت، مرد خانواده با اطمینان خاطر به مسافت‌های کاری می‌رود و از تنها‌یی زن و فرزند خود نگران نیست. در صورت مسافرت یا ترک منزل برای مدت طولانی نیز واحد آپارتمانی از دیگر ناامنی‌ها در امان است و این امنیت، در سایه زندگی آپارتمان نشینی به دست می‌آید.

۱-۲-۳. تقویت روحیه اتحاد و همدلی

اعضای ساکن یک مجتمع می‌توانند با منش صحیح اخلاقی، مصدق واقعی همدلی و اتحاد باشند. این افراد با احترام‌گذاشتن به حقوق یکدیگر و همیاری و همکاری می‌توانند

فضای دوستانه‌ای را برای مجتمع خود بسازند تا در سایه آن، در تکامل مادی و معنوی یکدیگر تاثیرگذار باشند. مراسم نماز جماعت، دعای گروهی، برطرف کردن نیازهای مجتمع به صورت دسته جمعی و مانند این‌ها، جلوه‌هایی از همدلی و اتحاد اعضای ساکن در مجتمع مسکونی است. (همان، ص ۴۶)

۴-۵. رشد اخلاقی و تمرین مکارم اخلاق

زنگی آپارتمان نشینی، زمینه مناسبی را برای شکوفایی و رشد اخلاقی افراد ایجاد می‌کند؛ مهمترین نمونه‌های آن، تمرین ادب و احترام، عفو و گذشت، رعایت حریم نگاه و کلام و مراقبت اخلاقی است که زمینه‌ی رشد معنوی افراد را فراهم می‌کند. آپارتمان نشینی، انسان را بیشتر در برابر امتحان و سختی‌ها قرار می‌دهد؛ به همین دلیل، این نوع زنگی می‌تواند زمینه‌ساز صعود و سقوط انسان باشد.

۵-۳. عیب‌های زنگی آپارتمان نشینی

در این سبک از زنگی عیب‌هایی به چشم می‌خورد که نمونه‌هایی از آن پاد می‌شود.

۱-۳-۵. محدودیت‌های زمانی برای رفت و آمد ساکنان

از جمله حقوقی که ساکنان مجتمع‌های آپارتمان نشینی باید آن را رعایت کنند، توجه به زمان رفت و آمد است. در یک ساعت مشخص شب که ساعت خاموشی است، رفت و آمدها ممنوع می‌شود؛ بنابراین ساعت مهمانی‌ها تعریف شده‌اند. سرو صدا کردن و شلوغی فرزندان پس از ساعت مشخص، موجب آزار همسایگان و شکایت آنان می‌شود. روشن است که هریک از ساکنان به فرهنگ و شکل ویژه‌ای از زنگی عادت کرده‌اند و این محدودیت‌ها سبب آزار روحی، روانی و جسمی افراد می‌شود.

۲-۳-۵. رعایت نکردن حریم‌های عمومی و خصوصی

از جمله شکایت‌های افراد ساکن در مجتمع‌های مسکونی، رعایت نکردن حریم‌های عمومی و خصوصی در مجتمع است که زمینه‌ی انحراف اخلاقی ساکنان را فراهم می‌سازد. گاهی برخی مردان و زنان، در مکان‌های عمومی مثل راه پله‌ها و پارکینگ، به صورت برهنه یا با پوشش نامناسب ظاهر می‌شوند و مشکلاتی را برای ساکنان مجتمع ایجاد می‌کنند.

کشاندن مسائل خصوصی و دعواهای خانوادگی به حريم عمومی آرامش همسایگان را از بین می برد و تفاوت فرهنگی و اخلاقی افراد به این موضوع دامن می زند.

۵-۳-۳. تأثیر فرهنگ‌های غیر همسو بر تربیت عمومی خانواده

به طور معمول در یک مجتمع مسکونی، افراد با فرهنگ‌های متفاوت و شیوه‌های مختلف زندگی دور هم جمع می شوند که زمینه ساز مشکلات فراوانی برای اعضاست. این گوناگونی در فرهنگ، فاصله‌گرفتن ساکنان از یکدیگر و خودخواهی را در آن‌ها به وجود می آورد. با این‌که تداخل فرهنگی، آسیب تلقی می شود، با فرهنگ‌سازی درست و ارتباط شایسته‌ی این گروه‌ها می‌توان از تجربه‌های مفید و سازنده‌ی فرهنگ‌های غیر هم‌سو بهره گرفت. سنت‌های اخلاقی و انسانی قوم‌های مختلف، زمینه‌ی الگوبرداری مناسب را فراهم و این آسیب را به فرصت تبدیل می‌کند (همان، ص ۴۶-۴۸).

۵-۳-۴. رعایت نکردن حقوق در مورد مکان‌های عمومی

مکان‌های عمومی در آپارتمان‌ها، از مواردی است که خواسته یا ناخواسته باعث بروز مشکلاتی می‌شوند. راه‌پله‌ها، پارکینگ و اباری‌های مشترک از مکان‌هایی است که افراد ساکن در یک مجتمع باید با تصمیم‌گیری مشترک و به صورت قانونی از آن‌ها استفاده کنند. موارد زیر، از جمله موارد نقص این حقوق است:

۱. هرگونه تغییر در نما، سردر یا بالکن‌های اختصاصی بدون توافق بیشتر مالکان.
۲. تعمیرها و تغییرهای داخلی و خارجی که موجب آسیب رساندن به اسکلت ساختمان می‌شود.
۳. نصب سایه‌بان، نرده حفاظ و بند رختی که از بیرون ساختمان دیده شود و به نمای ساختمان آسیب بزند.
۴. نصب یا آویزان کردن کولر و وسیله‌های دیگر در بالکن‌ها بدون هماهنگی.
۵. قراردادن وسایل شخصی در بیرون از پنجره، پاگردانهای عمومی، جلوی در ورودی آپارتمان و پارکینگ.
۶. گذاشتن مواد آتش‌زا، ماشین لباس‌شویی، قفس پرنده‌گان و هرگونه جسم خطرناک در مکان‌های عمومی.

۷. استفاده تجاری یا اجاره دادن ابزاری های آپارتمان بدون هماهنگی و اجازه ساکنان.
۸. دست کاری در وسایل و امکانات ساختمان، بدون هماهنگی با مدیر.
۹. پخت و پز و برپایی مراسم جشن و عزا در مکان های مشترک.
۱۰. ورود وسایل نقلیه مهمانان، شست و شو و تعویض روغن وسایل نقلیه، داخل پارکینگ عمومی.
۱۱. دادن کلید ورودی ساختمان، پارکینگ و تراس به افراد غیرساکن (روزنامه قدس، ۱۳۸۴).

۵-۳-۵. آسیب های اخلاقی

از دیگر آفت های آپارتمان نشینی، اثرباری ساکنان از اخلاق نادرست یکدیگر است که در این میان، کودکان، نوجوانان و جوانان بیشتر در معرض خطر هستند. افزون بر فساد اخلاقی، آسیب های دیگری مانند تجملگرایی، چشم و هم چشمی و اشرافی زدگی در سایه این نوع همسایگی به وجود می آید.

۵-۳-۶. مزاحمت های صوتی

از مهمترین شکایت های ساکنان در ساختمان های مسکونی، سرو صداهای ناهنجار همسایه هاست که مشکلات روحی و روانی فراوانی را برای اعضای ایجاد می کند. این نوع مزاحمت ها عبارت است از:

۱. سرو صدای ناهنجار دعواها و درگیری های خانوادگی و نیز ابراز هیجان ها و احساسات بدون توجه به دیگران.
۲. سرو صدای رفت و آمد مهمان ها، به ویژه در زمان های خواب و استراحت ساکنان.
۳. صدای ناهنجار وسایل صوتی - تصویری.
۴. برگزاری مراسم جشن و عزاداری و سرو صداهای ناشی از آن.
۵. سرو صدای کودکان و اعضای خانواده در طبقه های بالا و نیز در فضاهای عمومی، مثل پله ها، پارکینگ ها و ... (همان، ص ۵۰-۵۱).

۵-۴. جلوه هایی از اخلاق همسایه داری مدرن (آپارتمان نشینی)

آپارتمان نشینی، با توجه به نوع متفاوت زندگی در آن، زمینه ساز ایجاد اخلاق و حقوقی

متفاوت از زندگی سنتی شده است؛ به همین دلیل جلوه‌های اخلاقی مثبت و منفی متفاوت در این نوع سکونت و همسایگی دیده می‌شود.

۵-۴-۱. جلوه‌های مثبت

جلوه‌های مثبت همسایه‌داری به شرح ذیل است.

۵-۴-۱-۱. انصاف

در زندگی آپارتمان‌نشینی، اصل انصاف است که می‌تواند ملاک درست معاشرت با همسایگان قرار گیرد؛ یعنی آن چه را دوست داریم در حق ما رعایت کنند، ما نیز در حق دیگران رعایت کنیم. پیامبر اکرم ﷺ در این باره می‌فرماید: «آن چه را برای خود نمی‌پسندی برای دیگران نیز می‌پسند و آن چه برای خود دوست داری برای برادرت هم دوست بدار» (حرانی، ۱۳۸۲، ص۱۴).

۵-۴-۱-۲. ایشار

مهemetراز انصاف، ایشار است؛ یعنی ترجیح دادن حقوق دیگران بر خود که موجب رسیدن به مرتبه بلند انسانی می‌شود. این صفت، یکی از جلوه‌های عالی اخلاقی در زندگی آپارتمان‌نشینی است. امام علی علیه السلام این صفت انسانی را بترتیب عبادت و بزرگ‌ترین سوروری دانسته است (تمیمی‌آمدی، ۱۳۶۰، ح۱۱۴۸) و نیز فرموده‌اند: «اوج مکارم اخلاق، ایشار است» (همان، ح۶۳۶۱).

۵-۴-۱-۳. حفظ اسرار

در محیط‌های آپارتمانی گاه مشکلاتی در زمینه‌ی مسائل خانوادگی، اختلاف‌های خویشاوندی و حتی اخلاقی برای افراد پیش می‌آید. در این میان، همسایگانی که آبروی همسایه خود را در نظر نمی‌گیرند با انتشار این اسرار به گرفتاری‌ها دامن می‌زنند و زمینه‌ساز مشکلات فراوان دیگری می‌شوند. حفظ اسرار و آبروی مؤمن و مسلمان، از مسائلی است که دین بسیار بر آن تاکید می‌کند. از امام صادق علیه السلام در این زمینه نقل است: «هر کس درباره مؤمن، آن چه را دیده و گوش‌هایش شنیده است، بگوید از کسانی است که خداوند عزوجل درباره آنان فرموده است: و همانا بر کسانی که دوست دارند زشتی در میان مؤمنان آشکار شود، عذابی دردنگ است» (کلینی، ۱۳۷۹، ج۲، ص۳۵۷).

۴-۱-۵. احسان و یاری

در زندگی آپارتمان نشینی، می‌توان مصداق‌های فراوانی از احسان و یاری یافت. این نوع زندگی محل رفع مشکلات و یاری متقابل همسایگان به یکدیگر است. کمک در ساخت و ساز، برگزاری مراسم، اسباب‌کشی، قرض دادن و سایل مورد نیاز، حل مشکلات خانوادگی، رسیدگی به همسایگان ناتوان و نیازمند و بسیاری دیگر از کمک‌های مادی و معنوی از نمونه‌های احسان و نیکی به شمار می‌روند. پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «بلند پایه ترین مردم در روز رستاخیز، کسی است که از همه بیشتر برای خیرخواهی خلق خدا گام برداشته است» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۲۰۸). امام صادق علیه السلام نیز ارزش برآورده ساختن نیازهای مسلمانان را بالاتر و الاتر از طوف کعبه می‌داند (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۹۴).

۴-۱-۶. عفو و گذشت و تحمل همسایه

نوع زندگی در آپارتمان‌ها شرایط بسیار حساسی دارد و به گونه‌ای است که خواه ناخواه، مشکلاتی را برای همسایگان ایجاد می‌کند؛ سر و صدایها، رفت و آمدّها، میهمانی‌های دیروقت و رعایت نکردن قوانین مکان‌های عمومی از این موارد است که همسایه‌ی خوب با اخلاق و منش درست می‌تواند ضمن خویشن‌داری و تحمل آن‌ها، آرامش را به خود و دیگران هدیه کند و از پاداش معنوی صبر و شکیبایی در این زمینه بهره‌مند شود. امام کاظم علیه السلام که الگوی صبر و شکیبایی است، در این زمینه می‌فرماید: «حسن همسایگی این نیست که آزار نرسانی، حسن همسایگی این است که در برابر آزار همسایه، شکیبا باشی» (حرانی، ۱۳۸۲، ص ۴۰۹). در این نگاه، تحمل همسایه، شخص را به اوج مکارم اخلاق رهنمون می‌شود و زمینه را برای رسیدن به درجه‌های بلند معنوی فراهم می‌کند.

۴-۱-۷. عفت و خویشن‌داری

عفت، حیا و خویشن‌داری از نمونه‌های برجسته امور اخلاقی در محیط‌های آپارتمانی و مجتمع‌های مسکونی است. اگر اعضای ساکن این ملکه‌های اخلاقی را در خود نهادینه کنند، اعتماد، آرامش و اطمینان خاطر را به خود و ساکنان هدیه خواهند کرد. امام علی علیه السلام عفت را سرآمد هر خوبی و برترین جوانمردی می‌داند (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ح ۱۱۶۸) و می‌فرماید: «عفت، نفس را در امان و آن را از پستی دور نگه می‌دارد» (همان، ح ۱۹۸۹). پیامبر اکرم علیه السلام، ثمره

عفت را خشنودی، فروتنی، بھرہ مندی، آسایش، تفقد، تذکر، تفکر و سخاوت می داند (حرانی، ۱۳۸۲، ص ۳۹۴).

۵-۴-۲. جلوه های منفی

در برابر جلوه های مثبت اخلاق همسایه داری در محیط های آپارتمانی، مصدق ها و جلوه های اخلاق ناپسند و نکوهیده قرار دارد که در این بخش به چند نمونه ای برجسته از آن ها اشاره می کنیم:

۵-۴-۲-۱. تجسس و فال گوشی

ساکنان مجتمع های مسکونی از پی جویی بی مورد از حال همسایه و جستجو کردن در کار و زندگی همسایگان در زندگی آپارتمانی گله مند هستند. فال گوش ایستادن، کنترل رفت و آمد ها، پرس و جوی بی مورد و شایعه پراکنی از آثار بد همسایگی است. در قرآن کریم از این امر ناپسند نهی شده است و آیه «*وَلَا تَجَسَّسُوا*» (حجرات: ۱۲) به این مطلب اشاره می کند. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نیز در این مورد فرمود: «از گمان دوری کنید، زیرا گمان، دروغ ترین سخن است. به سخنان مردم گوش فراند هید و عیشان را پی جویی نکنید» (مجلسی، ۱۳۶۲، ج ۷۵، ص ۱۹۵).

۵-۴-۲-۲. تجمل گرایی و چشم و هم چشمی

گاه رفت و آمد در محیط های آپارتمانی و نشست و برخاست همسایگان به رقابت های بیهوده و نادرست می انجامد و زمینه مصرف گرایی و تحمل هزینه های سنگین را برای آن ها فراهم می آورد. از عوامل مهم و اثربار در این نوع اخلاق، فخر فروشی همسایگان به یکدیگر است که بسیار زشت و ناپسند است. خداوند در قرآن هشدار می دهد: «إِنَّ اللَّهَ لَا يِحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالاً فَحُوراً» (لقمان: ۱۸). حضرت علی علیه السلام نیز در این زمینه فرموده است: «دو چیز مردم را نابود کرده است، ترس از نداری و فخر جویی» (صدقه، ۱۴۰۳، ح ۶۹، ص ۱۰۲).

۵-۴-۲-۳. خود محوری و خود خواهی

از آن جا که مجتمع های مسکونی شامل قسمت های مشترک و عمومی است، زیاده طلبی ها و خود خواهی های برخی ساکنان، زمینه ساز مشکلات فراوانی است. گذاشتن قفس پرنده گان در مکان های عمومی، قراردادن گلدان ها در راه پله ها، ایجاد سروصدای ناهنجار، آشغال ریختن در پارکینگ عمومی و در نهایت زیر پا گذاشتن تعهد ها و قانون های

آپارتمان نشینی از مصداق های این اخلاق نکوهیده است که در شکایت های همسایگان به چشم می خورد. شخص خودخواه و خودپسند، نه تنها دیگران را آزار می دهد، بلکه زمینه گوش نشینی خود را نیز فراهم می کند. از دیگر آثار این رذیله اخلاقی، نارضایتی دیگران، دشمنی و کینه توzi، حماقت و نابودی است که در روایت ها به آن اشاره شده است. حضرت علی علیه السلام در این باره می فرماید: «هیچ تنها ای وحشت انگیزتر از خودپسندی نیست» (نهج البلاغه، حکمت ۴۶) و همچنین در حدیث دیگری از ایشان آمده است: «حرمتی بالاتر از حرمت هم نشینی و همسایگی نیست» (تمیمی آمدی، ح ۹۶۷)

رسول اکرم ﷺ شخصی را دنبال کاری فرستاد که وی در انجام دادن آن تأخیر کرد. چون آمد، حضرت سبب دیر کردن را جویا شد، او عرض کرد لباس نداشت. پیامبر ﷺ فرمود: «مگر همسایه ای نداشتی که به رسم عاریه، تن پوشی به تو دهد». گفت همسایه دارم، ولی با من الفت ندارد که این گونه به من لطف کند. حضرت با ناراحتی و تأسف فرمود: «او با تو اخوت دینی ندارد و در اندوه و شادی ات شریک نیست» (اقدمی، ۱۳۷۰، صص ۲۲۲-۲۲۳). امام حسن مجتبی علیه السلام می گوید: «در دوران کودکی، شبی بیدار ماندم و به نظاره مادرم زهراء علیه السلام پرداختم، در حالی که مشغول نماز شب بود. پس از آن که نمازش به پایان رسید، متوجه شدم در دعاها یش یک یک مسلمانان را نام می برد و آن ها را دعا می کند، خواستم بدانم که درباره خودش چگونه دعا می کند، اما با کمال تعجب دیدم که برای خود دعا نکرد. فردا از او پرسیدم: «چرا برای همه دعا کردی، اما برای خودت دعا نکردی؟» فرمود: «پسرم، اول همسایه بعد خودت» (صدقوق، ۱۳۸۰، ج ۱، باب ۱۴۵).

۵-۵. الزامات آپارتمان نشینی

این الزامات به شرح ذیل است.

۱-۵-۵. حریم شخصی

نژدیکی خانه ها در بسیاری از آپارتمان ها موجب شنیده شدن صدایها در بیرون از واحد های آپارتمانی و کنترل آسان تر رفت و آمدهای همسایه ها می شود. بسیاری از مردم طبق فرهنگ محلی و ملی خود دوست دارند با همسایه ها صمیمی باشند و سعی

می‌کنند رفت و آمدها را گسترش دهند. برخی نیز دوست دارند همکاری گستردۀ ای برای حل مشکلات و یا ارتقای مجتمع یا بلوک مسکونی خود داشته باشند؛ در نتیجه ناخودآگاه از اسراری آگاه می‌شوند که در غیر از بستر آپارتمان نشینی هویدا نمی‌شود. براین اساس لازم است صمیمیت‌ها، رفت و آمدها، همکاری‌ها و دخالت‌ها کنترل شده باشند تا از خدشه دار شدن حریم شخصی دیگران جلوگیری شود. البته ممکن است این محدودسازی به فردگرایی و جامعه‌گریزی منجر شود و روحیه افراد را زمخت و غیر قابل انعطاف کند. به همین دلیل لازم است آپارتمان نشینان نسبت به حریم خصوصی خود انعطاف‌پذیرتر باشند و از سوی دیگر همسایگان باید تلاش کنند از تجسس در اسرار دیگران امتناع کنند.

۵-۵-۲. رعایت حقوق

رعایت حقوق دیگران مستلزم شناخت حقوق خود و دیگران است؛ بنابراین مطالعه کتب حقوقی و اخلاقی درباره همسایه‌داری و آپارتمان نشینی برای همه آپارتمان نشینان ضرورت پیدا می‌کند. تمام آپارتمان نشینان باید حقوق متقابل را رعایت کنند، حتی اگر دیگران وظایف خود را در قبال آنان انجام ندهند. چه بسا افرادی که از روی عدم آگاهی، فراموشی، غفلت و یا حتی از روی کدورت حقوق شما را نادیده بگیرند. انتقام‌گیری و مقابله به مثل در این موقعیت‌ها نه تنها مشکلات را حل نمی‌کند، بلکه به کدورت‌ها و بدرفتاری‌ها دامن می‌زند.

۵-۵-۳. رعایت سکونت

واقعیت این است که افراد به واسطه شهرنشینی، آپارتمان نشین شده‌اند و از پیامدهای شهرنشینی، بیشتر آن‌ها مشاغلی دارند که در اوقات مختلفی از روز مشغول به کارند؛ برخی شب‌ها، برخی صبح‌ها و برخی دیگر عصرها کار می‌کنند و در اوقات روز ممکن است یکی از همسایه‌ها در حال استراحت باشد. این مسئله فشار روانی بیشتری دارد؛ زیرا اجازه فعالیت و جنب و جوش کودکان را مختل می‌کند. بنابراین پدر و مادران ناچارند یا کودکان را پای تلویزیون بنشانند و یا هر چند دقیقه به آن‌ها تذکر بدھند که البته تذکرات مکرر نتیجه معکوس می‌دهد و بچه‌ها را الجبار می‌کند. لازم است آپارتمان نشینان نه به سوی حذف سرو صدا، بلکه به سمت کنترل بهینه آن پیش بروند و از ایجاد سرو صداهای غیرمعتارف

و آزاده‌نده از ساعت ۱ تا ۴ بعد از ظهر و ۹ شب تا ۹ صبح که معمولاً زمان استراحت است، خودداری کنند. همچنین صدای رادیو، تلویزیون و وسائل صوتی را طوری تنظیم کنند تا برای همسایگان مزاحمت ایجاد نکنند.

۵-۵-۴. تعارضات ارتباطی

زندگی در آپارتمان نوعی زندگی اشتراکی است. در اغلب زندگی‌های قدیمی همه اعضای خانواده در یک خانه بزرگ زندگی می‌کردند و هرکسی با زن و فرزند خود در گوش‌های از حیاط، خانه‌ای داشت. زنان خانه در تمیزکردن حیاط، آشپزی و... و مردان در کار تعمیر خانه، کشتن گوسفند و... با هم همکاری می‌کردند، البته گاهی تعارضاتی هم پیش می‌آمد که با پادرمیانی بزرگ خانه همه چیز حل می‌شد. زندگی اشتراکی آپارتمان از این لحاظ شباht زیادی به خانه‌های بزرگ قدیمی دارد، با این تفاوت که مدیر ساختمان پدر خانواده نیست، بلکه یکی از اعضاست. عدم پای بندی ساکنان به آموزه‌های الهی و اخلاقی، انگیزه‌ی مدارا، عفو، گذشت، ایثار، تسامح و تساهل، اغماض، احسان و کرم را از آنان می‌گیرد و باعث می‌شود دیگران را آزار و اذیت کنند و حتی از این کار خود لذت ببرند. در گذشته چیتش خانه‌های افقی بود نه عمودی؛ به همین دلیل خانه‌ها فاصله مناسبی از هم داشتند و بسیاری از تعارضات درون خانه تمام می‌شد و به بیرون درز نمی‌کرد. در مواردی هم که تعارضات علنی می‌شد کسانی مطلع می‌شدند که رابطه نسبی یا سببی داشتند و راز همدیگر را حفظ می‌کردند، اما در زندگی آپارتمانی که خانه‌ها بدون رعایت فاصله مناسب طراحی شده‌اند، همسایگان با همدیگر رابطه نسبی و سببی ندارند و برای همین درزکردن برخی چیزها، به بروملashدن اسرار منجر می‌شود. ساکنان آپارتمان‌ها باید بتوانند تعارضات ارتباطی خود را با همسایگان و محیط اطراف، مدیریت کنند. وقتی هنگام خروج از منزل، نگاه شما به صورت ناخواسته به درون واحد دیگر می‌افتد و نگاه عمد از آن برداشت می‌شود، وقتی همسایه بی سرو صدای شما با مهمانان پرسرو صدای شما مواجه می‌شود، وقتی فرزند شما به یکی از اموال مشترک یا به بچه دیگری آسیب می‌رساند، وقتی مجبورید برای تعمیر قسمت‌هایی از ساختمان با هم مشارکت کنید و هرکسی احساس می‌کند در آسیب دیدن آن قسمت مقصرا نبوده، اما هزینه بیشتری نسبت به دیگران پرداخت می‌کند و مواردی از این دست اگر با سعه‌ی

صدر و درایت مدیریت نشوند، تنشی‌ها، تعارض آفرین و باعث بدگمانی‌های مخرب هستند.

۵-۵-۵. فضاهای عمومی

راهروها، فضای سبز، محوطه، پارکینگ، انباری‌ها، آسانسورها و... جزء فضاهای عمومی محسوب می‌شوند که همه به صورت مشاع در آن مالکیت دارند و به صورت اشتراکی از آن‌ها استفاده می‌کنند. همه باید با فضاهای عمومی مانند اموال شخصی برخورد کنند و اجازه تخرب و آلوده کردن آن را به کودکان و دیگران ندهند.

۵-۵-۶. هیئت مدیره و مدیر ساختمان

اگر در خانه‌های قدیمی پدربرزگ همه را اداره و هزینه‌ها را مدیریت می‌کرد، در آپارتمان‌ها هیئت مدیره و مدیر از لحاظ حقوقی و قانونی این وظیفه را بر عهده دارند. هیئت مدیره و مدیر ساختمان باید برای تک‌تک کرده‌های خود گزارش مستند ارائه دهد و همه را در این جریان امور قرار دهند. یکی دیگر از کارهای هیئت مدیره حل تعارضات قانونی بین اعضای آپارتمان‌هاست. با این حال به دلیل این‌که ساکنان، فرهنگ‌های متفاوتی دارند، وجود هیئت مدیره و یا مدیر ساختمان همیشه گره‌گشانیست و حتی در برخی اوقات مشکل آفرین نیز هست. ساکنان ساختمان برای این‌که در کتاب‌هم بتوانند زندگی آرامی را بگذرانند، باید به هیئت مدیره‌ای که خودشان انتخاب کرده‌اند، اطمینان کرده و آن‌ها را در اداره بهتر ساختمان یاری کنند. این همکاری ثمرات و برکات خوبی مثل ایجاد صمیمیت، داشتن ساختمانی باصفا و معنوی و رعایت بهداشت را دارد که تنها در سایه همکاری تمام ساکنان با مدیریت حاصل می‌شود.

۵-۵-۷. ورزش و سلامتی

فضای کوچک آپارتمان، استفاده از آسانسور و زندگی کارمندی، تحرک افراد را به شدت کاهش داده و عوارضی چون چاقی، دیابت، چربی خون و... را بوجود آورده است. در این وضعیت برای ورزش یا باید از وسایل ویژه مثل دوچرخه درجا استفاده کرد که البته هزینه‌های نسبتا سنگینی دارند و یا به باشگاه رفت، ورزش همگانی در محوطه‌ی مجتمع آپارتمانی، در صورتی که مدیریتی صحیح داشته باشد و همگان را به امر ورزش دعوت کند، مطلوب‌ترین روش ورزش است که موجب صمیمیت همسایگان می‌شود. با این‌که

۵-۵-۸. بازی کودکان

کودکان به لحاظ شرایط سنتی نیاز به جنب و جوش و بازی دارند. آپارتمان از این حیث که در یک محیط کوچک، جمعیت زیادی را در بردارد به شدت محدود کننده است. این محدودیت ها، عوارض فراوانی مانند بیش فعالی، گوشگیری، ضعف اعصاب، افت تحصیلی، بی خوابی، کم تحرکی، چاقی و... را با خود به دنبال دارد. بازی های کودکان در آپارتمان به بازی های رایانه ای، تماشای تلویزیون و بازی های بی تحرک دیگر خلاصه می شوند و کودکان اوقات کمی را به بازی با وسایلی مثل تاب، سرسره و... که در محوطه مجتمع گذاشته شده است، اختصاص می دهند. والدین معمولاً هر هفته یا دو هفته یک بار فرزندان خود را به پارک های بازی می بندند. زمان کم و رسمی بودن بازی از یک سو و هزینه بالای این وسایل، نوعی سیراب نشدن را به بچه ها و والدین القا می کند.

۵-۵-۹. همسایگی متفاوت

آپارتمان علاوه بر این که شیوه های رفتاری بسیار متفاوتی را طلب می کند، ماهیت همسایگی را نیز تغییر داده است. در جامعه سنتی، همسایه کسی بود که خانه او دیوار به دیوار خانه ما بود و یا در کوچه و محله ما زندگی می کرد و به تناسب دور یا نزدیک بودن خانه اش با خانه ای ما، میزان صمیمیت و رفت و آمد های ما نیز تغییر می کرد. عامل بسیار مهم در روابط همسایگی معمولاً میزان مشارکت همسایگان در حل و فصل معضلات محله و کوچه بود، اما در آپارتمان، همسایه کسی است که با ما راه پله، حیاط، پارکینگ و پشت بام مشترک دارد. اگر در زندگی سنتی ممکن بود برای یک هفته همسایه را نبینیم، در آپارتمان تقریباً هر روز با همسایه مواجه می شویم؛ از همین رو نهادینه ساختن ارزش های متناسب با این فضای ضروری است.

۵-۵-۱۰. تربیت فرزندان

استرس های ناشی از آپارتمان نشینی اجازه تربیت اصولی را به خانواده ها نمی دهد.

کودکان لوس و به اصطلاح بچه ننه، بیش فعال، ناسازگار و حرف گوش نکن محصول مشترک آپارتمان نشینی و تکنولوژی روز است. جامعه پذیری در کودکان آپارتمان نشین و دارای خانواده‌ی کم جمعیت در حد بسیار پایینی است. این کودکان در بزرگسالی با مشکلات فراوانی مانند عدم توان برقراری یک ارتباط صحیح و عدم تحمل مشکلات دست به گریبان می‌شوند. در آپارتمان نشینی نمی‌توان کودکان را به خیلی از نداری‌ها عادت داد تا تحملشان بالا برود. نگاه سنگین همسایگان، پدر و مادرها را مجبور می‌کند تا مطابق با خواسته‌های کودکان رفتار کنند. بهانه‌گیری‌های کودکان با دیدن دوچرخه، ماشین شارژی، کامپیوتر، اتاق مخصوص، موبایل، کلاس زبان، کلاس کنکور، کلاس‌های آمادگی برای مدارس نمونه دولتی، تبلت و... اوچ می‌گیرد. این جاست که پدر باید هزاران قرض و وام فراهم کند تا بتواند از پس مخارج برآید. گوشه‌گیری ارمغان نامیمون آپارتمان‌ها به کودکان است، اما اگر اهالی مجتمع‌های آپارتمانی قرابت فرهنگی و اخلاقی با همدیگر پیدا کنند، کودکان از گوشه‌گیری نجات پیدا کرده و دوستان فراوانی می‌یابند. برگزاری کلاس‌های آموزشی، مهارت‌های تجوید قرآن، مهارت‌های هنری و ورزشی از جمله راهکارهای نجات از این معضلات است.

۶-۵. توصیه‌های اسلام به آپارتمان نشینان، آپارتمان سازان و مسئولین
اسلام مسائل اجتماعی را با محوریت عقل و عرف حل می‌کند و همواره راهکارهای آن تدریجی و متناسب با طبع انسان هاست.

۶-۶-۱. ویژگی‌های غیرفیزیکی خانه
برخی ویژگی‌های غیرفیزیکی خانه در آیات به شرح ذیل است.

۶-۶-۱-۱. جایگاه آرامش

قرآن کریم می‌فرماید: «خداد خانه‌هایتان را جای آرامشتن قرار داد و از پوست چهارپایان برایتان خیمه‌ها ساخت تا به هنگام سفر و به هنگام اقامت از حمل آن‌ها در رنج نیفتید و پشم و کرک و مویشان تا روز قیامت برایتان اثاث خانه و اسباب زندگی ساخت» (نحل: ۸۰). ایجاد سر و صدا، نور غیرمتعارف در شب‌ها، نگه داری حیوانات خانگی و... که آرامش دیگران را به هم می‌ریزد و متناسفانه امروز در آپارتمان‌ها رواج دارد، مذموم و از دیدگاه قرآن

مورد نهی قرار گرفته شده است. برگزاری جشن، عزا، دعا، سخنرانی و... که به طور مستقیم با ایجاد سرو صدا، رفت و آمد های غیر معمول و مسائلی از این دست آرامش دیگران را به هم می ریزند، مشمول ممنوعیت های این آیه خواهد بود.

۵-۶-۲. نعمت الهی

خداآوند در آیه ۸۱ سوره نحل، داشتن خانه و خانه فراخ را جزء سعادت مرد می شمارد.

۵-۶-۳. ویژگی های فیزیکی خانه

از جمله ویژگی های فیزیکی خانه در آیات و روایات، موارد ذیل است.

۵-۶-۴. استحکام بنا

پیامبر ﷺ می فرماید: «به راستی خدای متعال دوست دارد، هر یک از شما هرگاه کاری می کند آن را محکم و استوار کند» (حرعاملی، ۱۴۰۲ق، ج ۳، ص ۲۳۰). این حدیث شامل همه کارها از جمله ساختمان سازی است.

۵-۶-۵. وسعت خانه

در روایت نبوی وارد شده است: «از خوبی خوشبختی مرد مسلمان داشتن مسکن فراخ است» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۶، ص ۵۲۶). امام باقر علیه السلام در تأکید همین مطلب بیان کرده است: «از سختی زندگی، تنگی منزل است» (همان، ج ۶، ص ۴۵۰). وسعت خانه زمینه ساز اجرای برنامه های اسلام در جامعه از امکان تحقق تفریح و شادابی با فراخ بودن منزل، راحتی مؤمن در خانه، ایجاد سعادت دنیوی و اخروی با خانه وسیع و پوشاندن عیب ها و حفظ حریم خصوصی است.

۵-۶-۶. درهای رو به رو

مسئله ای که امروز با آن مواجه هستیم، این است که در واحد های مختلف رو به روی هم قرار گرفته است و در صورت بازشدن، حریم خصوصی افراد به اشتراک گذاشته می شود؛ بنابراین اتاق ها باید طوری ساخته شوند که نسبت به هم دیگر دید نداشته باشند و و حریم خصوصی اهالی خانه رعایت شود.

۵-۶-۷. آشپزخانه

محل قرار گرفتن آشپزخانه هم از نظر عفت و حیا و هم پخت و پز غذا باید خارج از

دید مهمان باشد. آیه‌ی ۲۶ سوره ذاریات به این مهم اشاره می‌کند که صاحب خانه دور از چشم مهمان به سراغ تهیه غذا برود. در منابع اسلامی به پنهان کردن بوی غذا از مهمان و همسایگان تأکید شده است. این کار زمانی امکان دارد که آشپزخانه دور از چشم مهمان و حاضرین باشد. بنابراین آشپزخانه نه به صورت اُپن، بلکه باید به صورت مخفی طراحی شود تا رعایت حیا و عفت در آن صورت بگیرد و بوی غذا نپیچد.

۵-۶-۵. سرویس بهداشتی

محل سرویس‌های بهداشتی در آپارتمان‌ها به شدت با آموزه‌های اسلامی در تعارض است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «آیا نمی‌بینی که از نیکویی تقدیر خانه که آدمی بنا می‌کند، آن است که بیت الخلا (سرویس بهداشتی) پنهان ترین جای خانه باشد؟» (طوسی، ۱۴۱۷ق، ج ۶، ص ۱۸۷). در برخی آپارتمان‌ها حمام و توالت مشترک است که از نظر اسلام مطلوبیت ندارد. همچنین استفاده از توالت فرنگی با استناد به روایات فراوان خوب نیست.

نتیجه‌گیری

متأسفانه در دنیای ماشینی امروز، روابط عاطفی و انسانی مردم با یکدیگر چنان به ضعف و خاموشی گراییده است که همسایگان نزدیک هم خبری از حال همدیگر ندارند و حتی گاهی پس از چندین سال سکونت در یک محل، هنوز از نام هم بی خبرند. این در حالی است که خداوند در قرآن مجید، همه انسان‌ها را به احسان همسایگان سفارش می‌کند و می‌فرماید: «به پدر و مادر و... همسایه نزدیک و همسایه دور احسان کنید». (نساء: ۳۶) و امام علی علیه السلام در آخرین وصیت‌های خویش در نامه ۴۷ نهج البلاغه می‌فرماید: «از خدا بترسید! از خدا بترسید! درباره همسایگان که همواره مورد سفارش پیامبرتان بوده‌اند. (آن حضرت) به قدری درباره آنان سفارش می‌کردند که گمان می‌بردیم برای ایشان میراثی قرار خواهد داد». رفتار نیک همسایگان با یکدیگر می‌تواند سرچشمه برکت‌های فراوان باشد. وجود همسایه خوب برای آدمی، نعمتی ارزشمند است و رفت و آمد، رسیدگی، احوالپرسی، یاری، عیادت، انفاق و صدقه، رفع نیاز و همدردی از جمله وظایف همسایگان و نشانه جوانمردی است. در این پژوهشگر، پس از بیان ضرورت طرح اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان نشینی، به بایدها

ونبایدهای این ارتباط پرداخته شد و آثار نامطلوب همسایه آزاری و راهکارهای مناسب را برای احیای آداب اصیل اسلامی در سایه سارکتاب و سنت بازگو شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که افزایش استرس‌های روانی، آزار همسایگان، کاهش حیا، حاکم شدن زندگی فردی، دوری از جامعه پذیری، از بین رفتن هویت اجتماعی فرد، بروز بیماری‌های جسمی و روحی در اثر کم تحرکی ناشی از کمبود جا، از پیامدهای منفی آپارتمان نشینی است. بررسی اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان نشینی و بهره‌گیری از آموزه‌های قرآن و بیانات معصومین علیهم السلام برای کاهش آسیب‌های زندگی آپارتمان نشینی، ضرورتی برای راهیابی به مسیر صحیح اخلاق است که در این پژوهش بدان پرداخته شده است.

فهرست منابع

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی. (۱۳۸۴). *تحت العقول*. ترجمه صادق حسن زاده. قم: انتشارات آل علی.
۲. ابن مسکویه، احمد بن محمد. (۱۳۸۵). *تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق*. تهران: نورالنفلین.
۳. ———. (۱۳۷۵). *کیمیای سعادت*. ترجمه میرزا ابوطالب زنجانی. تصحیح ابوالقاسمی امامی.
۴. ابن منظور، محمد. (۱۴۱۶ق). *لسان العرب*. بیروت: دارالحیاء التراث العربی.
۵. اقدمی، عبدالکریم. (۱۳۷۰). *درس‌هایی از تاریخ*. تهران: رسالت قلم.
۶. پیروزیا، محمد کریم. (۱۳۷۲). *آشنایی با معماری اسلامی ایران*. تهران: دانشگاه علم و صنعت.
۷. تمیمی آمدی، عبدالواحد. (۱۳۶۰). *غیر الحكم و در الكلام*. تحقیق میرسید جلال الدین محدث. تهران: دانشگاه تهران.
۸. حمزی عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۲ق). *وسائل الشیعه*. تحقیق عبدالرحیم ربائی. بیروت: دارالحیاء التراث العربی.
۹. حرانی، حسن بن علی. (۱۳۸۲). *تحف العقول عن آل الرسول*. تحقیق، علی اکبر غفاری. قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۱۰. راغب اصفهانی، حیسن. (۱۳۹۲). *مفردات الفاظ القرآن*. تهران: مکتب المرتضویه.
۱۱. زبیدی، محمد مرتضی. (۱۴۱۴ق). *تاج العروس من جواهر القاموس*. بیروت: دارالفکر.
۱۲. صدقوق، محمد بن علی بن بابویه قمی. (۱۳۸۲). *ثواب الأعمال و عقاب الأعمال*. ترجمه محمدرضا انصاری محلاتی. قم: نسیم کوثر.
۱۳. ———. (۱۴۰۰ق). *الاماوى*. بیروت: مؤسسه اعلمی.
۱۴. ———. (۱۳۹۸ق). *التوحید*. تحقیق سیدهاشم حسینی. قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۱۵. ———. (۱۴۰۳ق). *الخلال*. تحقیق علی اکبر غفاری. قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۱۶. ———. (۱۳۸۰ق). *علل الشرایع*. ترجمه محمد جواد ذهنهی. قم: مؤمنین.
۱۷. ———. *عيون اخبار الرضا*. تحقیق سید مهدی حسینی لاجوردی. تهران: مکتبه جهان. بی‌تا.
۱۸. طباطبایی، سید محمد حسین. (۱۳۴۴). *تفسیرالمیزان*. ترجمه: سید محمد باقر موسوی همدانی. قم: مؤسسه مطبوعات دارالعلم.
۱۹. طبرسی، فضل بن حسن. (۱۴۰۳ق). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. قم: منشورات کتاب خانه آیت الله مرعشی نجفی.
۲۰. ———. (۱۴۱۴ق). *مکارم الاخلاق*. تحقیق علامه آل جعفر. قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۲۱. طویسی، محمد بن حسن. (۱۴۱۷ق). *تهذیب الاحکام*. تصحیح علی اکبر غفاری. تهران: نشرصدوق. عسقلانی، ابن حجر. (۱۳۰۰ق). *سبل السلام*. بیروت: دارالکتب العلمیه.

۲۲. فلاح، محمد جواد. (۱۳۹۲). *اخلاق همسایه داری و آپارتمان نشینی*. تهران: کتاب نشر.
۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۷۹). *أصول کافی، ترجمه و شرح فارسی*. محمد باقر کمره‌ای. تهران: انتشارات اسوه.
۲۴. مجلسی، محمد باقر. (۱۳۶۲). *بحار الانوار الجامعه لدرر أخبار أئمه الاطهار عليهم السلام*. تهران: چاپ دارالکتب الاسلامیه.
۲۵. محمدی ری‌شهری، محمد. (۱۳۹۳). *منتخب میزان الحکمہ*. ترجمه حمید رضا شیخی قمی. قم: تهران: دارالحدیث.
۲۶. مطهری، مرتضی. (۱۳۸۲). *پیرامون انقلاب اسلامی*. قم: صدرا.
۲۷. معین، محمد. (۱۳۶۲). *فرهنگ فارسی*. تهران: انتشارات امیرکبیر.
۲۸. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران. (۱۳۷۲). *تفسیر نمونه*. تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
۲۹. نوری، میرزا حسین. (۱۴۰۰ق). *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*. قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام.
۳۰. هاشمی رفسنجانی، علی اکبر. (۱۳۷۳). *تفسیر راهنمای*. قم: انتشارات دفتر تبلیغات حوزه علمیه.